

УДК 376-056.264

М. М. Данкостудентка спеціальності
«Корекційна освіта. Олігофренопедагогіка»**А. І. Кравченко**кандидат педагогічних наук, доцент
(науковий керівник)
Сумський державний педагогічний
університет імені А.С.Макаренка

ПРОБЛЕМА КОРЕКЦІЇ ЗАЙКАННЯ В ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті висвітлені сучасні відомості щодо проблеми корекції зайкання в дітей дошкільного віку.

В статье освещены современные сведения о проблеме заикания у детей дошкольного возраста.

Current information about the problem correcting of stuttering in preschool children reviews in the article.

Ключові слова: зайкання, корекція, діти дошкільного віку, комплексне подолання зайкання.

Ключевые слова: заикание, коррекция, дети дошкольного возраста, комплексное преодоление заикания.

Keywords: stuttering, correction, preschool children, complete overcoming stuttering.

Постановка проблеми. Зайкання – складний вид мовленнєвої патології. Частіше за все воно виникає в дошкільному віці і може супроводжувати людину все життя. Інтерес до проблеми дуже великий, бо починаючи з 1994 року регулярно проходять Міжнародні симпозиуми, присвячені лише цій монопроблемі. Наукові конгреси збирають більше тисяч вчених із країн усього світу.

Актуальність дослідження цієї проблеми визначається необхідністю розробки адекватних методів терапії і корекції, оскільки існуючі в цей час підходи до лікування зайкання часто не приводять до повного лікування.

Тільки за умови чіткого розуміння цілісної клінічної та психологопедагогічної картин зайкання, його невротичних та неврозоподібних проявів у дітей дошкільного віку, можуть бути правильно інтерпретовані психофізіологічні, психологічні та педагогічні дані про дітей-зайк та напрямок корекційно-реабілітаційних, а також профілактичних заходів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зайкання як вид мовленнєвої патології розглядається багатьма вченими з різних точок зору: клінічної, фізіологічної, психологічної, нейрофізіологічної, психолінгвістичної. Зайкання характеризувалось як невроз очікування, невроз страху, невроз неповноцінності, нав'язливий невроз (В.С. Кочергіна, М.С. Лебединський, С.С. Ляпідевський). У виникненні зайкання, на думку вчених, першорядну роль відіграють порушені взаємовідносини нервових процесів (перенапруження їхньої сили і рухливості) у корі головного мозку. Нервовий зрив у корі великих півкуль може бути обумовлений, з одного боку, станом нервової системи, її готовністю до відхилення від норми, а з другого боку – несприятливими екзогенними чинниками.

Більшість фахівців у галузі корекційної педагогіки висловлюють думку про необхідність комплексного вивчення та подолання цього мовленнєвого порушення. В дослідженнях (М. Зеєман, С. А. Крок, Б. З. Драпкін, І. М. Тонконогий, С. С. Ляпідевський, А. Є. Гусарова, С. А. Ігнат'єва, К. Л. Мачерет, І. З. Самосюк, Р. А. Юрова) розглядається застосування фізичних вправ та інших засобів фізичної реабілітації в корекції зайкання як у дітей, так і у дорослих.

Водночас окремі питання залишились недостатньо дослідженими. Цим пояснюється важливість і актуальність теоретичних досліджень та аналізу практики корекції зайкання у дітей дошкільного віку.

Мета статті – висвітлити проблеми корекції зайкання у дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зайкання – розлад темпо-ритмічної сторони мовлення, викликаний повторюваними судомами в артикуляційному, голосовому або дихальному відділі мовленнєвого апарату. Зайкання у дітей характеризується «застряганням» на окремих звуках, їх неодноразовим, мимовільним повтором, супутніми рухами, логофобіями, вегетативними реакціями [4, с. 4].

Діти із зайканням повинні бути комплексно обстежені неврологом, логопедом, психологом, психіатром. Комплексна корекція зайкання у дітей включає лікувально-оздоровчий комплекс (дотримання режиму, масаж, водолікування,

ЛФК, ФТЛ, психотерапію) і систему логопедичних занять [3, с. 9].

Основним напрямкам комплексної корекції заїкання присвячені роботи багатьох авторів, а саме: М. І. Буянова, Н. О. Власової, Ю. Б. Некрасової, В. І. Селівьорстова, Н. О. Чевельової, В. М. Шкловського та інших.

Комплексна корекція заїкання визначається вітчизняними фахівцями найефективнішою. У ній виділяються три основні напрямки: логопедичний, психотерапевтичний і клінічний.

Комплексний метод корекції заїкання передбачає проведення загального оздоровлення організму (режим, фізичні вправи, медикаментозне і фізіотерапевтичне лікування), цілеспрямованого розвитку моторики (координація і ритмізація рухів, розвиток тонкої артикуляційної моторики), мовленнєвого дихання, навичок саморегуляції м'язового тону та емоційного стану (психотерапія, аутогенне тренування). Велике значення надається вихованню особистості та розвитку соціальних взаємостосунків [6, с. 24].

У рамках комплексного методу корекції існують різні системи роботи. У кожній з таких систем один з напрямків комплексного методу (логопедичний, психотерапевтичний або клінічний) є домінуючим.

Більшість дослідників вважають, що заїкання потрібно усувати в дошкільному віці, саме в цей період логопедична дія сприяє появі високих результатів. Таку думку вистояють Н. О. Власова, Г. А. Волкова, Р. Є. Левіна, С. О. Миронова, О. Ф. Рау, Н. О. Чевельова, Г. С. Шукурова та інші.

Однією з перших комплексних систем корекційної роботи з дошкільниками із визначеною патологією є система, запропонована Н. О. Власовою та О. Ф. Рау, яка є актуальною і сьогодні.

Останніми роками успішно застосовується методика С. О. Миронової, яка спрямована на виправлення заїкання в дошкільників у процесі проходження програми дитячого садка. Корекція мовлення здійснюється на заняттях, присвячених ознайомленню з навколишнім середовищем, розвитку мовлення, формуванню елементарних математичних уявлень, малюванню, ліпленню, аплікації, конструюванню, під час ігор у вільний від занять час. На кожному занятті

розв'язуються не тільки програмні завдання щодо ознайомлення дітей з предметами, явищами оточуючої діяльності, збагачення й активізація словника, але й проблеми, спрямовані на оволодіння навичками самостійного зв'язного мовлення, вільного від заїкання [5].

Н. О. Чевельова запропонувала систему подолання заїкання у дошкільників на основі використання ручної діяльності. У пропедевтичному періоді дітям прищеплюються навички організованої поведінки, запроваджується режим обмеження їхнього мовлення. У період супровідного мовлення допускається власне мовлення дітей тільки при здійсненні ними дій з ліплення, аплікації, конструювання та інше. У завершальному періоді діти використовують мовлення стосовно виконаної дії без спирання на наочність. У наступному періоді передуючого мовлення у дитини розвивається вміння вголос планувати майбутню роботу. На завершальному етапі розвитку мовлення закріплюються набуті раніше навички самостійного розгорненого конкретного мовлення [8, с. 124].

Систему логопедичної роботи з дошкільниками запропонувала Л. М. Крапивіна. Вона стверджувала, що реабілітаційна дія є комплексною і повинна включати логопедичні заняття, логоритмічні, музичні, фізкультурні і навчання елементам м'язового розслаблення. Основними завданнями корекційної дії є розвиток загальної, дрібної і артикуляційної моторики, мовленнєвого дихання, інтонаційного мовлення, розвиток і уточнення словника, граматичних конструкцій, розвиток діалогічного мовлення [8, с. 128].

З літературних джерел відомо, що провідною діяльністю у дошкільників є гра. Під час гри вони засвоюють соціальний досвід людських відносин, удосконалюючи себе, самостійне мовлення. Саме гра дозволяє зробити логопедичні заняття цікавими, емоційними, оскільки вона спонукає дитину до вільного мовленнєвого спілкування. Питанню використання ігор у роботі з дітьми, що заїкаються, присвятили свої праці І. Г. Виготська, Г. А. Волкова, Г. І. Павлова, О. Л. Пеллінгер, В. І. Рождественська, Л. П. Успенська та інші. Вони пропонували ігри, спрямовані на нормалізацію

мовленнєвого репродукування у заїкуватих.

Більшість дослідників підходять до проблеми заїкання з позиції комплексного методу, який розробляли Н. О. Власова, Г. А. Волкова, В. В. Ковальов, В. І. Селівьорстов, М. Є. Хватцев, С. М. Шаховська та інші.

Оскільки у дітей, що заїкаються, є специфічні порушення плавності мовлення, особливості темпоритмічної її організації, а також зміни в моторній сфері, а це обумовлює необхідність формування ритмо-інтонаційної організації усного мовлення, що є однією з головних ланок у комплексному методі корекції заїкання [7, с. 45].

Вчені звернули увагу на те, що ритмізація рухів призводить до нормалізації плавності мовлення. Для вироблення плавного мовлення дітей використовуються різні прийоми, які його ритмізують. Це і прийом промовляння слів, фраз під музику, метроном, спів, і тренування мовлення в процесі логопедичної ритміки, синхронізація мовлення з рухами пальців рук та інше. Заняття під музичний супровід з ритмічними рухами рук, ніг, тулуба, а надалі поєднання цих рухів зі співом, мелодекламацією, читанням віршованих і прозаїчних текстів оптимізують протікання мовного висловлення [1, с. 287].

На думку Н. О. Тугової, В. А. Гринер, Е. Ф. Шершневої та ін., музика є невичерпним і незамінним джерелом творчої та соціальної стимуляції. У комплексній системі корекції заїкання широко пропонується використання музичної ритміки та логоритміки (Г. А. Волкова, Н. О. Власова, Н. С. Самойленко та ін.) як засобу перевиховання мовлення дітей через тренування і розвиток загальної і мовленнєвої моторики. Для виконання цих завдань важливим є організуючий початок музичного ритму та його емоційного впливу на логопата, на його поведінку.

Безперечно, музикотерапія покращує загальний емоційний стан дітей, покращує якість рухів, їхню виразність, плавність, ритмічність, координацію, корегує і розвиває відчуття, сприймання, уявлення, а головне – стимулює мовленнєву функцію, нормалізує її просодіку, темп, ритм, наголос, виразність інтонації [2, с. 18].

До всього вищезазначеного ми вважаємо обов'язковим додати методи нетрадиційної терапії, які можна застосовувати при подоланні заїкання у дошкільників. І одним із таких методів є фітотерапія – лікування за допомогою лікарських рослин. Грамотне та унормоване використання фітотерапії дає сприятливе підґрунтя для корекції мовленнєвих порушень та особистісно-емоційних відхилень у поведінці дитини.

Достойне місце в лікувальній педагогіці необхідно відвести ароматерапії, яку рекомендують використовувати в поєднанні з музикотерапією.

Велике значення для корекції заїкання у дошкільників має хромотерапія та літотерапія (Л. Р. Караханян, О. М. Поваляєва та інші).

Усі вищезазначені методики, незважаючи на їхню кількість та різноманітність, є далеко не повним переліком наявної логопедичної бази з корекції заїкання. Цей список постійно поповнюється новими розробками, прізвищами. Ці методики є базовими, тією основою, фундаментом, на якому будується вся система логопедичної роботи з дошкільниками, що страждають на заїкання.

Висновки. На нашу думку, розробка ефективної комплексної системи логопедичної роботи з подолання судом в мовленні дитини буде сприяти не лише корекції заїкання, а й особистості в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белякова Л. И. *Логопедия. Заикание* / Л. И. Белякова, Е. А. Дьякова. – М.: ЭКСМО-Пресс, 2001. – 320 с.
2. Зелінська К. О. *Вплив музики на психоемоційний розвиток дітей із заїканням* / К. О. Зелінська, А. В. Кіпренко, В. І. Мацак // *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції* – Суми: Видавництво СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2014. – С. 18–21.
3. Кравченко А. І. *Корекція тяжких мовленнєвих вад за допомогою акупресури: навч.-метод. Посіб. для студ. вищ. навч. закл.* / А. І. Кравченко, Л. В. Мороз, К. О. Зелінська. – Суми, 2013. – 217 с.
4. Левина Р. Е. *Заикание у детей* / Р. Е. Левина // *Преодоление заикания у детей.* – М.: Педагогика, 1975. – С. 3–22.
5. Миронова С. А. *Исправление заикания у дошкольников в процессе обучения* / С. А. Миронова // *Преодоление заикания у детей* / Ред. Р. Е. Левина. – М.: Педагогика,

1975. – С. 23–135.

6. Поварова И. А. Коррекция заикания в играх и тренингах. / И. А. Поварова – СПб., 2004. – 348 с.
7. Селиверстов В. И. Заикание у детей. / В. И. Селиверстов – М.: ВЛАДОС, 2000. – 208 с.
8. Хрестоматия. Логопедия. Заикание / Ред. В. Секачев. – М.: ЭКСМО-Пресс, 2001. – 416 с.

УДК 376.1-056.264:81'233:82-27

В. Ю. Дермельова

студентка спеціальності
«Корекційна освіта. Логопедія»

В. М. Андросова

старший викладач
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

РОЗВИТОК МОНОЛОГІЧНОГО ТИПУ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ ІЗ ЗНМ ІІІ РІВНЯ ЗАСОБАМИ ОПИСОВОЇ РОЗПОВІДІ

У даній статті висвітлюється поняття про загальне недорозвинення мовлення та значення описових розповідей для розвитку монологічного типу мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ ІІІ рівня.

В даній статті освещается понятие общее недоразвитие речи значение описательных рассказов для развития монологического типа речи у детей старшего дошкольного возраста с ОНР ІІІ уровня.

This article highlights the concept of the General underdevelopment of speech and is descriptive stories for the development of monologist type of speech in children of preschool age with NRO level III.

Ключові слова: загальне недорозвинення мовлення, монологічний тип мовлення, описова розповідь.

Ключевые слова: общее недоразвитие речи, монологический тип речи, описательный рассказ.

Key words: general underdevelopment of speech, monologue type of speech, a descriptive story.

Постановка проблеми. Мовлення є свідченням мовної культури людини, її розумового й особистісного розвитку. Розвиток мовлення в дошкільному дитинстві є багатоаспектним процесом, який органічно пов'язаний з розумовим розвитком дитини. Дошкільне дитинство – сензитивний період формування психічних процесів і моральних установок

дитини. У зв'язку з цим, значущості набуває превентивне навчання і виховання дошкільників з порушеннями мовлення та безпосередньо логопедична робота з дітьми, які мають порушення мовлення. Особливої уваги заслуговують діти із загальним недорозвитком мовлення (ЗНМ) в старшому дошкільному віці.

Вивченню дітей із ЗНМ присвячено ряд фундаментальних і різнобічних досліджень різних галузей дошкільної педагогіки: Н. С. Жукова, Т. Б. Мастюкова, Т. Б. Філічева, Н. Новотворцева, В. Орфінська, Є. Соботович, В. Тарасун, Г. Чіркїна та ін.

Оскільки, мовлення щільно пов'язане із мисленням, за висновками Л. Виготського, дитина із ЗНМ, яка має порушення процесу формування виразу чи вислову, не виконує повноцінно мисленнєво-пізнавальну функцію, що негативно позначається у подальшому розвитку цієї дитини під час оволодіння читанням і письмом [7]. У зв'язку з цим, формування усного мовлення дітей дошкільного віку у психологічній і педагогічній літературі розглядається в числі найважливіших завдань.

Питання формування монологічного мовлення у дітей із мовленнєвим недорозвиненням (ЗНМ) здебільшого спрямовані на формування зв'язного монологічного мовлення шляхом складання розповідей за однією та серією сюжетних картинок і охоплюють старший дошкільний вік (В. Глухов, Н. Жукова, Є. Соботович, Т. Філічева, С. Шаховська, та ін.) та молодший шкільний вік (В. Воробйова, А. Куріцина, Н. Масько, Н. Ревуцька та ін.). Своєрідність формування та розвитку словникового запасу, граматичної будови, зв'язного мовлення та його фонетико-фонематичної сторони при ЗНМ описували в своїх дослідженнях К. Лебединська, Р. Левіна, В. Орфінська, Л. Спірова, Л. Соловійова, Н. Траугот, Л. Трофименко та ін.

До тепер проблема корекції ЗНМ та розвиток монологічного типу мовлення у дітей із загальним недорозвитком мовлення у старших дошкільників залишається однією з нагальних питань в логопедичній роботі.

Мета статті – розглянути напрямки і зміст розвитку монологічного типу мовлення у дітей із ЗНМ ІІІ рівня старшого дошкільного віку.